

ЗАПОВІТНА КНИГА ДМИТРА ФЕДАКИ*

Із Дмитром Федакою ми йшли одним літературознавчим тереном понад півстоліття: вивчали в Ужгородському університеті закономірності та специфіку красного письменства, він – на українському, я – на російському відділеннях, а пізніше плідно співпрацювали, він – редактором видавництва «Карпати» (1974–1997), «Закарпаття» (1997–2010) і «ТІМРАНИ» (2010–2012), я – як автор-укладач книг від «Як зачую коломийку» (1975) до історико-культурологічних нарисів «Верховина: Волівщина-Міжгірщина» (2017). На укладеному ним збірнику ліричних відгуків про перебування на Закарпатті відомих українських, російських, білоруських, латиських, литовських, грузинських, вірменських, таджицьких поетів «Я тобі дарую пісню» (1976) зробив дарчий напис: *«Іване, тобі, чоловікові, що любить співанку, „...дарую пісню” як натхненникові її, порадникові, одним словом файному хлопцеві. 7.XII.1976 р. Д. М. Федака»*. А до моєї книги історико-компаративних літературознавчих розвідок «Історія у дзеркалі літератури» (2000) написав презентабельну передмову «Зустріч на межовому камені літературознавства і історії». В свою чергу я відгукувався на вихід редагованих ним книг, вітав його в закарпатських часописах з ювілейними датами – із 60-річчям, 70-річчям, 75-річчям від дня народження...

А тепер і серце і думки ніяк не хочуть змиритися з тим, що рецензію на його книгу «Українське красне письменство Закарпаття: літературні портрети й ескізи» пишу як некролог. 9 жовтня 2016 року ми ще вели розмову про деякі деталі видання, маючи в руках верстку його багаторічного труду, а через два дні, 11 жовтня, сайти Інтернету рознесли сумну несподівану звістку, що на 77-му році життя серце знаного далеко за межами Закарпаття видавничого редактора, фахового літе-

ратурного критика, знавця і патріота крайової літератури перестало битися.

У публікаціях його називали маестро книготворення, автором непересічних видавничих проєктів – багатотомних тематичних серій «Бібліотека «Карпати» (1977–1991), «Народна бібліотека» (1991–1993), «Письменство Закарпаття» (1999–2011) з творами О. Духновича, Ю. Станинця, В. Гренджі-Донського, Ф. Потушняка, І. Чендея, Ю. Боршоша-Кум'ятського, А. Волошина, Зореслава, І. Ірлявського, А. Патруса-Карпатського... А ще ряд книжечок-мініатюр та факсимільних видань, у т. ч. «Літературні стремління Підкарпатської Руси» (1937) В. Бірчака – у 1993 році. А ще видав збірник літературної творчості репресованих закарпатців «Криваві тіні Кремлю» (у співавторстві, 2006), фундаментальну антологію поезії і малої прози українських письменників Словаччини ХХ століття «Під синіми Beskidami» (2006). У скромних анотаціях згаданих видань, під знаком про авторське право знайдемо інформацію, що Дмитрові Федаці, щоб та чи інша книжка вийшла у світ, доводилось часто бути не тільки її редактором, але й упорядником, автором передмови чи післямови, приміток.

Книга «Українське красне письменство Закарпаття» постала на основі публікацій автора в періодичних виданнях упродовж 1980-2014 років. Примітки до літературного портрета про Івана Чендея засвідчують, що йому передували федаківські «Коріння і крила: роздуми над двотомником Івана Чендея» (Закарпатська правда, 1983, 6 лютого) та ще дванадцять роздумів – у часописі «Жовтень» (1984), збірнику «Письменники Срібної Землі» (2006), в «Альмансі українського народного союзу» (США, Нью-Джерсі, 2012), прямицькій «Дуклі» (2012) та інших виданнях. Такі етапи – ювілейна стаття, передмова / післямова, рецензія в газеті, журналі, альманасі, красназнавчому календарі, які у тій чи іншій мірі автором відредаговані і допрацьовані, – прослідковуються в літературних портретах й інших представників красного письменства Срібної Землі.

У вступі «Штрихи літературного поступу Закарпаття» автор сформулював стрижневу для всієї книги думку: «Феномен українського регіонального красного письменства історичного Закарпаття (нинішньої української Закарпатської області, нинішнього словацького Пряшівського краю і кільканадцятьох населених пунктів на українсько-румунському пограниччі в Румунії) насамперед в тому, що його корінний східнослов'янський етнос, українці (первісні самоназви «русини», «руснаки»), весь час тяжіючи до свого руського етнічного кореня, а відтак надто тривалий час перебуваючи у чужих етнічних та національних державних утвореннях, зумів крізь віки упродовж більше ніж

* Федака, Д. М. Українське красне письменство Закарпаття: літературні портрети й ескізи / Федака Дмитро Михайлович. – Ужгород: Видавництво ТІМРАНИ, 2016. – 587 с.

тисячоліття, незважаючи на численні несприятливі повиви історії, зберегти своє етнічне та національне обличчя й створити багатющу руську, що стала відтак називатися українською, народну культуру, високу народну, а потім і професійну літературу ще перед входженням до складу матірної України» (с. 5-6). Такий висновок про українськість русинів краю Д. М. Федака робить, спираючись на дослідження С. Шелухіна «Звідкіля походить Русь: теорія кельтського походження Русі з Франції» (Прага, 1929) та П. Чучки «Початки писемності на Закарпатті: гіпотези, вигадки і факти» (1994), на порівняно недавні публікації про «Королівське євангеліє» 1401-го року; вводить у науковий обіг віднайдені закарпатським художником Михайлом Беленем на Ужгородщині рукописні зразки силabisного віршування XVII століття – «тогочасну українську духовну лірику Закарпаття» (с. 16).

А далі короткими штрихами автор характеризує літературний поступ на Закарпатті від XVIII ст. до наших днів, використовуючи авторитетне слово Івана Франка, Василя Микитася, Олекси Мишанича та роблячи наголос на тому, коли і як закарпатські майстри слова усвідомили необхідність «писати рідною мовою і в народнім дусі», як їх творчість вписується нині у всеукраїнський контекст. Літературні портрети сорок чотирьох представників красного письменства історичного Закарпаття – від Василя Довговича (1783-1849) та Михайла Лучкая (1789-1843) до Мирослава Дочинця (нар. 1959) та Василя Малишки (нар. 1998).

Кожну творчу особистість Д. Федака розглядає у трьох вимірах – крайовому, всеукраїнському і світовому. У нарисі про Довговича прочитаємо, що його філософські погляди досліджував Ф. Потушняк, його угорськомовні вірші перекладали Ю. Шкробинець та С. Федака; що Валерій Шевчук на світанку новітнього відродження України назвав його мудрецем з Карпатських гір. А в літературному портреті Івана Чендея про його повісті «Луна блакитного овиду», «Іван», «Іванові журавлі» сказав, що «у своїх мистецьких параметрах вони нічим не поступаються автобіографічній прозі серба Броніслава Нушича, «Кола Брюньону» француза Ромена Роллана чи витворам Ернеста Гемінгвея». Розповідаючи про життєвий і творчий шлях Юлія Боршоша-Кум'ятського, літературознавець детально характеризує шість поетичних збірників поета, табуйованих у радянський час: «Весняні квіти» (Ужгород, 1928), «З мого краю» (Ужгород, 1929), «Країна див» (Рахів, 1934), «В Карпатах світає» (Прага, 1935), «З наказу роду» (Севлюш, 1938), «Кров кличе» (Прага, 1938); наголошує, що уже в 1930-і роки твори карпатського лірика друкувалися в чеських часописах у перекладах А. Гартла, а в Москві російською мовою вийшли дві перекладні його збірки: «Играй, трембита» (1962), «Поздня краса» (1984)...

На широкій інформаційній базі (цитовання авторських текстів, огляд бібліографічних джерел,

критичних і літературознавчих розвідок, використання архівних документів і спогадів – чужих і особистих) створено літературні портрети О. Духновича (55 с.), Ф. Потушняка (31), І. Ірлявського (27), Д. Креміня (24), Зореслава (21), П. Часта (16), П. Мідянки (15), Д. Кешелі (14 сторінок). Але і в ескізних портретах читач знайде багато нового: аналіз рукописних педагогічних праць «Дещо про суспільне виховання» та «Три роди здібностей» Ю. Гуци (Венеліна), які автор цього підсумкового видання його літературознавчої діяльності опрацював у середині 80-х років в рукописному відділі тоді знаменитой на весь Союз московської бібліотеки-ленінки; думки Д. Креміня про творчість І. Чендея та В. Малишки, відгуки І. Чендея про творчість П. Скунця, Д. Кешелі, В. Густі, відгуки П. Скунця про В. Ладижця, Ф. Зубанича... Оцінено внесок в красне письменство краю фольклористів Івана Хланти та Степана Мишанича, літературознавця академіка Олекси Мишанича, з яким Дмитро Федака співробітничав при розробці серійних видань видавництва «Карпати» та «Закарпаття». В контексті літературного процесу на Закарпатті розглянуто творчість чотирьох письменників Пряшівщини – Ірини Невицької, Федора Лазорика, Федора Іванчова, Юрка Боролича.

Треба зробити наголос, що Дмитро Федака був добре ознайомлений із науковим доробком літературознавців та істориків Ужгородського національного університету і принагідно посилається на їх авторитет в нарисах про Василя Довговича (Н. Вигодованець, Н. Ференц, В. Фенич), Михайла Лучкая (Д. Данилюк, Н. Вигодованець), Василя Талапковича (Т. Росул), Олександра Духновича (С. Федака), Августина Волошина (М. Кляп), Василя Гренджу-Донського (М. Вегеш та В. Задорозний, В. Барчан та О. Барчан), Юлія Боршоша-Кум'ятського, Зореслава та Івана Колоса (М. Козак), Федора Потушняка (В. Микитась, Л. Голомб, Н. Ференц, М. Козак, М. Тиводар, С. Федака), Володимира Ладижця (В. Поп, Л. Тесличко), Дмитра Кешелю (В. Поп, О. Ігнатович), Петра Мідянку (Н. Вигодованець, Н. Бездзір).

Й інші реалії видання (фотопортрети до кожного нарису, наукове посилання на джерельну базу) дають підставу сказати, що Дмитро Федака залишив нам солідну, насичену інформацією енциклопедичного характеру заповітну книгу, в якій віддзеркалилися його літературознавча та краєзнавча ерудиція, його погляди на формування, становлення та розвій українського письменства на Закарпатті упродовж трьох століть, природний процес входження крайової літератури в контекст всеукраїнської.

У літературному портреті Духновича автор уявно передає думки закарпатського Будителя про безсмертя людського роду: «Міркував так: людина, скінчивши свій земний шлях, не щезає із земного буття, вона оживає у своїх чадах і ніби знищена зимою билинка, весною оновлюється новим

квітом, продовжує своє життя у нащадках». Він виховав сина і доньку, дочекався внуків. Але його дітьми були й ті книги, якими він доніс до нас діяння і думи великих наших попередників від Михайла Лучкая (під редакторською опікою Дмитра Федаки видано лучкаївську шеститомну «Історію карпатських русинів») до академіка Олекси Мишанича, нарис-меморію про якого читач знайде в книзі на 354-362 сторінках. Там із сумом згадує про те, що його друг-академік не встиг реалізувати

задум багатотомної енциклопедії «Слова о полку Ігоревім».

І Дмитро Федака хотів видати двома книгами літературні портрети лауреатів Шевченківської премії Івана Чендея і Петра Скунця. Уже мав ескізи художнього оформлення майбутніх видань. Але

Збира Всевишній імена,
Діянням Вічність хто здобув...
Не говорім: його нема,
Скажімо з вдячністю: він був.

Іван Сенько